

*Коваленко Н.В.**к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Національний авіаційний університет**Kovalenko Nataliia
National Aviation University*

ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ

EFFECTIVE MANAGEMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISE DEVELOPMENT: CONCEPTUAL FUNDAMENTALS

Анотація. У статті досліджено поняття «управління». Визначено концептуальний базис ефективного управління розвитком промислового підприємства. Дослідження концептуальних засад ефективного управління розвитку промислового підприємства розпочато з теоретичного базису ключових загальнонаукових категорій, що продукують філософську базу досліджень. Зазначено складові частини поняття, що є критеріальною базою економічного змісту дефініції «ефективність управління розвитком підприємства». Ефективне управління розвитком промислового підприємства в сучасних умовах господарювання визначається групою чинників зовнішнього та внутрішнього впливу та критеріїв їх оцінки. Виокремлено ознаки, котрі визначають рівень ефективного розвитку промислового підприємства. Досліджено дефініцію «управління розвитком підприємства» у сучасних наукових працях. Узагальнено методологічні підходи до управління розвитком промислового підприємства.

Ключові слова: управління, концепція, управління розвитком, економічна система, управління розвитком промислового підприємства.

Постановка проблеми. Ефективне становлення промисловості в Україні та стабільне його функціонування у цілому та кожного підприємства зокрема зумовлюють потребу у постійному та раціональному управлінні розвитком зазначених суб'єктів господарювання. Важливою умовою фор-

мування ефективної системи управління є вивчення концептуальних основ та на основі цього формування раціональної системи управління розвитком промислового підприємства і його бізнес-процесами. Зазначене потребує ґрунтовного дослідження та опису існуючих підходів та методів щодо управління та приведення їх у відповідність системі управління розвитком промислових підприємств та потребам ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх років інтерес науковців до теоретико-методологічних засад ефективного управління підприємством набуває неабиякого розвитку. Серед розмаїття запропонованих наукових підходів варто відзначити праці І.В. Філіпішин, Г.О. Тарасова, Н. Мариненко та ін.

Серед найбільш змістовних і прикладних здобутків вітчизняних науковців, які присвячено концептуальним засадам управління розвитком промислового підприємства, варто відзначити таких авторів, як: Г.О. Тарасова, Н. Мариненко, Н.В. Ващенко, І.В. Філіпішин, Н.В. Касьянова, С.С. Турлакова (досліджено концептуальні положення управління розвитком промислових підприємств); О.І. Подрез, О.О. Бакунов, О.І. Волков, М.Ю. Сушко (вивчають напрями, форми та інструменти забезпечення процесу управління розвитком підприємств); О.В. Раєвнева, І.В. Чанкіна, К.О. Шіковець (здійснили аналіз економіко-математичних методів

управління розвитком промислового підприємства) та ін.

Розгляду зазначеної категорії присвячено праці таких зарубіжних науковців, як Ф. Тейлор, М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі, Р. Акофф, П. Друкер тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим надбанням вищезазначених науковців-економістів, слід констатувати, що досі існує дефіцит щодо комплексних досліджень у царині наукових підходів до розуміння ефективного управління розвитком вітчизняних промислових підприємств. Зокрема, потребують додаткових досліджень та вдосконалення питання концептуального обґрунтування змісту управління розвитком досліджуваних підприємств та підходів до його ефективності. Зазначене зумовлює необхідність продовження наукових напрацювань за цією проблематикою та їх практичної апробації у сфері управління.

Мета статті. Головною метою наукового дослідження є обґрунтування існуючих концептуальних підходів до розуміння та змісту ефективного управління розвитком промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу. Управління розвитком підприємства є безперервним та необхідним процесом, що зумовлюється постійним використанням модернізованих методів та інструментів, що сприяють ефективному розвитку підприємства та його бізнес-процесів. Однак ключовий акцент у представленому дослідженні необхідно зосередити на вивченні системи поглядів щодо розуміння досліджуваного явища і процесу та на основі узагальнення існуючих методологічних підходів формування авторського розуміння концептуальних засад саме ефективного управління розвитком промислового підприємства.

Поняття «концепція» – це система взаємопов'язаних і логічно вибудованих поглядів (задумів, ідей) відносно будь-якого явища або процесу (об'єкта дослідження), які впливають один з одного, спрямованих на вирішення проблем і завдань щодо досягнення цілей (результату від використання концепції) шляхом дотримання принципів,

застосування відповідних інструментів (способів, методів, планів), що мають наукове і практичне значення [5, с. 94–95].

З огляду на зміст поняття «концепція», досліджувана дефініція «ефективність управління розвитком промислового підприємства» є достатньо складною категорією і має двоїстий характер, а тому досі не набула широкого розгляду. З урахуванням цього дефініція включає структурні складники та набуває кількісних та якісних властивостей таких понять, як «управління», «розвиток» та «ефективність». На переконання автора, складнику «ефективність управління» властивий якісно-кількісний характер, а «управління розвитком підприємства» – якісний структурний зміст. Саме тому концептуальним засадам зазначеної категорії, котра постійно потребує вдосконалення, уточнення та пошуку закономірностей у вирішенні проблемних аспектів розвитку промислових підприємств, властива наукова незавершеність, котра спричиняє невизначеність концептуальних положень і синтезу відповідного механізму. Ось чому еволюція поглядів щодо досліджуваної наукової проблематики потребує постійної верифікації та змін.

В узагальненому вигляді наукова проблема, що постає перед нами у сфері обґрунтування концептуальних засад ефективного управління розвитком промислового підприємства, мета й завдання даного дослідження потребують системного підходу, що наочно відображено на рис. 1.

Варто погодитися з думкою науковців, які зазначають, що наукові пошуки та їхні результати з досліджуваної наукової теми свідчать про загострення проблематики щодо концептуалізації процесу управління розвитком суб'єктів господарювання. Узагальнення їх тверджень дають змогу відзначити таке:

по-перше, деякі науковці стверджують про хибність та недоречність існування дефініції «управління розвитком» [4];

по-друге, дуже часто автори, не представляючи концепції розвитку та управління підприємством, ототожнюють поняття «концепція» та «концептуальний підхід» із «методологічним підходом» [2; 7; 10];

по-третє, часто зустрічається ігнорування вагомих чинників та структурних елементів, котрі є базовими в сучасному управлінні розвитком промислового підприємств, зокрема інноваційного складника управління [1; 6; 7; 11], ролі персоналу та спонукання його до інноваційної активності тощо [3; 6; 19].

Опираючись на вищесказане, вважаємо, що розпочинати дослідження концептуальних засад ефективного управління розвитком промислового підприємства необхідно з теоретичного базису ключових загальнонаукових категорій, що продукують філософську базу досліджень. Вирішальними поняттями представленої наукової дилеми, що дають змогу її позиціонувати у понятійно-категоріальному полі економічної науки,

слід уважати піраміду понять [20] «управління», «розвиток», «ефективність» (рис. 2). Зазначені складники поняття є критеріальною базою економічного змісту дефініції «ефективність управління розвитком підприємства», що підкріплені специфічними властивостями промислових підприємств, які надають нового концептуального акценту досліджуваному поняттю.

Базовою категорією у представленому дослідженні дефініції «ефективність управління розвитку промислового підприємства» є управління, зміст якої визначається різноманітністю об'єктів управління. У системі нашого наукового дослідження об'єктом управління виступає «розвиток», а «ефективність» – результат цього розвитку. Опи-

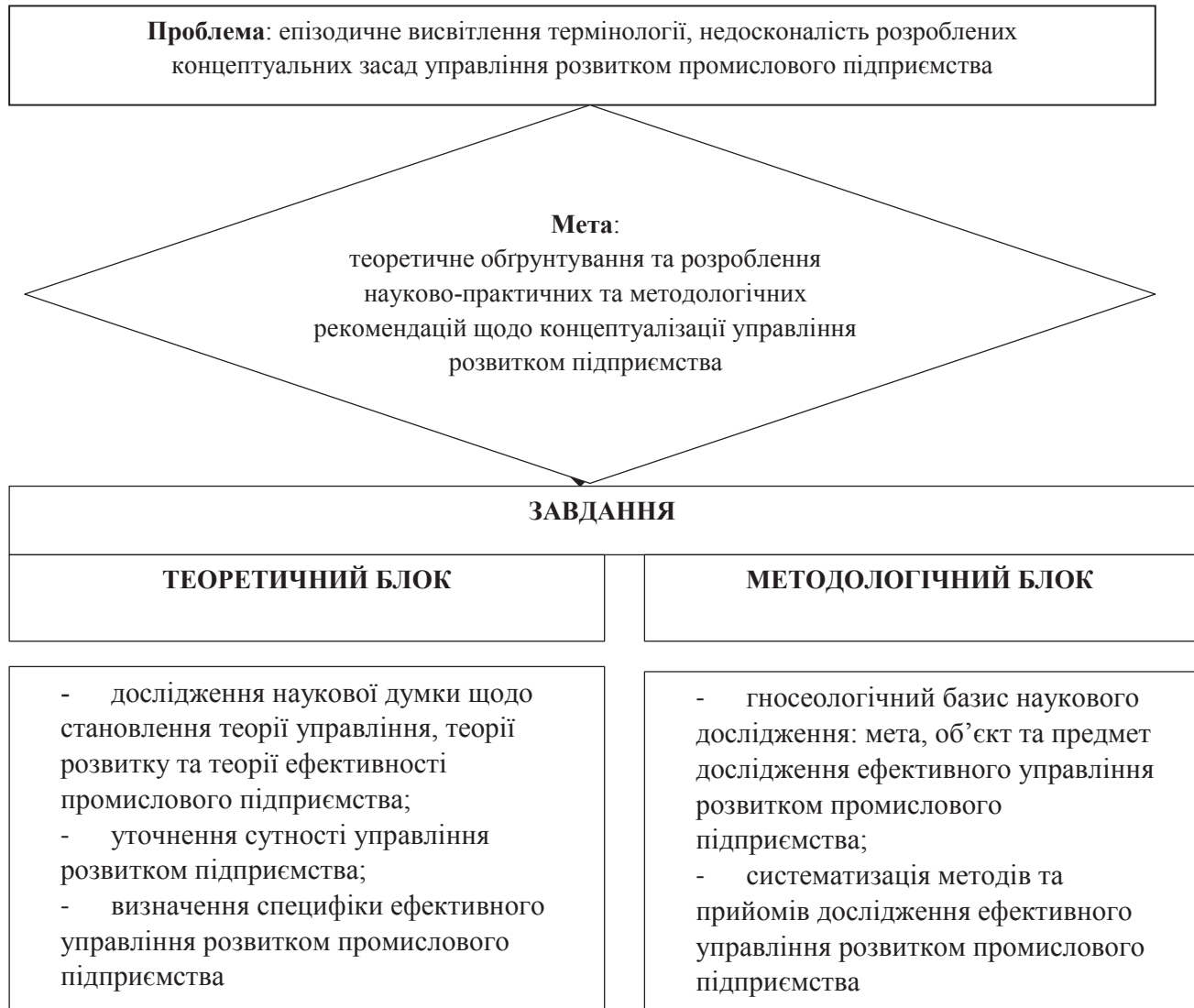

Рис. 1. Концептуальний базис ефективного управління розвитком промислового підприємства

Джерело: авторська розробка

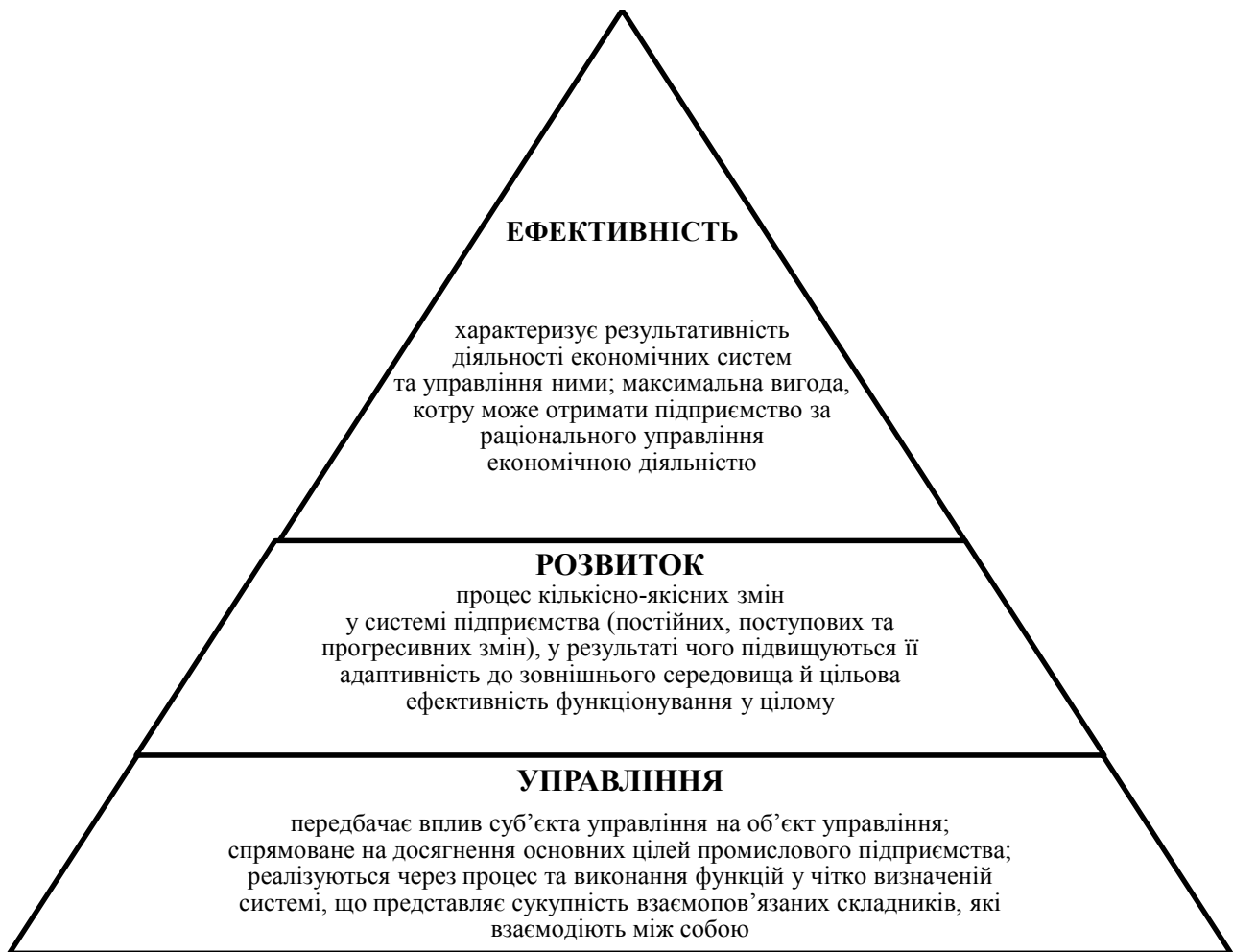

Рис. 2. Піраміда концептуальних понять, що визначає зміст та економічну природу дефініції «ефективність управління розвитком промислового підприємства»

Джерело: авторська розробка

раючись на наукові дослідження класиків у теорії управління (П. Друкер, М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі, Р. Акофф та ін.), варто зазначити, що найбільш удадо поняття «управління» адаптовано до сучасних ринкових умов господарювання промислових підприємств у праці К.О. Шіковець, де категорія «управління» виражає здатність підприємства (як єдності соціально-економічної, матеріально-технічної та організаційно-технологічної систем) зберігати свою визначеність, підтримуючи стан динамічної рівноваги між внутрішніми та зовнішніми чинниками діяльності. Діяльність у цьому контексті означає таке ставлення учасників бізнесу до соціально-економічного середовища господарювання, що передбачає його перетворення і підпорядкування їхнім економічним інтересам [19, с. 60]. Систематизуючи наукові доробки в теорії та

практиці, дефініцію «управління» слід розглядати з двох основних позицій: як процес та як стан динамічного функціонування стосовно всіх різновидів систем (соціальних, економічних, організаційних, біологічних, механічних, хімічних тощо) і передбачає зусилля щодо їх цілеспрямованих змін [20, с. 147].

Другим складником досліджуваного поняття є категорія «розвиток», першоосновою якої є ендогенні та екзогенні зміни, що виступають результатом взаємодії економічних об'єктів, їх змін. Її трактують неоднозначно в контексті підприємства та його діяльності. Зокрема, на переконання багатьох науковців, категорія «розвиток»:

– розкриває характер якісних і кількісних змін та вживається тільки в контексті прогресивних змін, які супроводжують та вдосконалюють бізнес-процеси підприємства;

– характеризує перехід підприємства у процесі його життєдіяльності з одного стану в інший;

– характеризується групою змістовних властивостей, які повною мірою себе проявляють у процесі економічних відносин, а саме: швидкістю, спрямованістю, причинністю, результатом;

– є незворотним процесом, що супроводжується спонтанними та водночас керованими рішеннями щодо змін;

– розвиток підприємства не відбувається самостійно, а залежить від системи управління, в котрій суб'єкт чинить вплив на об'єкт;

– основами розвитку підприємства є внутрішні протиріччя та об'єктивно існуючі протиріччя в економічних системах мікро- та макрорівня.

На наше переконання, під розвитком зазвичай розуміють безперервний процес трансформації або ж переходу з одного стану в інший, що супроводжується як кількісними, так і якісними змінами. Варто відзначити, що зазначений процес не є прямолінійним, а здебільшого стрибкоподібним та виражає вплив змін на ефективність функціонування системи, процесу тощо.

Завершальною у піраміді досліджуваних понять є категорія «ефективність», що виступає результативним критерієм процесу управління розвитком підприємства (об'єкт управління), який підлягає впливу економічних, соціальних, організаційних, техніко-технологічних тощо. Теорія ефективності чітко розмежує поняття ефекту й ефективності, розуміючи під першим результатом заходу, а під другим – співвідношення ефекту і витрат, що його викликали. Ефект (від лат. effectus – виконання, дія) означає результат, наслідок певних причин, дій. Ефект може вимірюватися в матеріальному, соціальному, грошовому вираженні [18]. Загалом під поняттям «ефективність» слід розуміти здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту, бізнес-процесу тощо, котрі визначаються як відношення ефекту (результат до витрат), що призводить до цього результату. При цьому слід розрізняти різні види ефективності, зокрема економічну, соціальну, правову, інноваційну

тощо. Однак незалежно від виду ефективність визначається відношенням результату (ефекту) до витрат, що забезпечили його отримання. А в контексті економічних процесів, зокрема управління процесами розвитку підприємств, – це максимальна вигода, котру може отримати підприємство за раціонального управління економічною діяльністю з урахуванням впливу чинників, які мають місце під час визначення ефективності відповідного управління заходу.

Ефективне управління розвитком промислового підприємства в сучасних умовах господарювання визначається групою чинників зовнішнього та внутрішнього впливу та критеріїв їх оцінки. Основними чинниками, що мають вагомий вплив на ефективне управління розвитком підприємства, є [17, с. 32]:

- 1) ступінь розвиненості виробництва;
- 2) поділ і кооперація праці;
- 3) рівень упровадження результатів науково-технічного прогресу;
- 4) близькість до матеріальної бази, обсягу ресурсів та внутрішнього потенціалу для розвитку;
- 5) прийнята на підприємстві система стимулювання праці;
- 6) співвідношення та ваги названих вище чинників.

Унаслідок впливу групи чинників процес управління розвитком промислових підприємств набуває специфічних ознак. Узагальнюючи наукові доробки із зазначеної проблематики, на рис. 3 представлено ознаки, котрі визначають рівень ефективного розвитку промислового підприємства.

Критеріями оцінки ефективності управління розвитком промислового підприємства виступають показники, що засвідчують ефективність управління у фінансовій, трудовій, виробничій, технологічній, організаційній, інноваційній, маркетингово-збутовій сферах.

Отже, обґрунтувавши основні змістовні властивості термінів із теорії розвитку, теорії ефективності та теорії управління, слід дослідити економічну категорію «управління розвитком підприємства», через яку зазначені теорії безпосередньо поєднуються

Рис. 3. Властивості, що визначають рівень ефективного розвитку промислового підприємства

Джерело: узагальнено на основі [13; 14]

і дають можливість систематизувати концептуальні засади ефективного управління розвитком промислового підприємства.

Незважаючи на те що категорія «управління розвитком підприємства» є надто популяризованою як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками, досі відсутня єдина думка щодо її змісту, економічної природи та методологічного підходу пізнання. Морфологія дефініції «управління розвитком підприємства» у сучасних наукових працях представлена в табл. 1 і значною мірою зумовлена широтою сутнісних характеристик управління розвитком підприємства та специфікою функціонування промислових підприємств загалом.

Узагальнюючи наукові доробки та розуміння категорії «управління розвитком підприємства», варто зазначити, що переважна більшість авторів розглядає досліджуване поняття як певний процес управління різними етапами життєвого циклу підприємства [3; 9; 10; 14] чи необхідність цілеспря-

мованого впливу керуючої системи на об'єкт управління [4]. Окрім того, дуже часто зміст поняття поєднується зі стратегією розвитку [9], орієнтованого на вирішення стратегічних завдань адаптації підприємств у зовнішньому середовищі. Деякі науковці під час дослідження зазначеного поняття акцентують увагу на високотехнологічному та інноваційному розвитку [6] чи пріоритеті інтенсивного розвитку на основі раціонального управління персоналом, його стимулювання до ефективної роботи, інноваційної активності тощо [3; 5]. На наше переконання, зазначені види розвитку є лише складниками об'єкта управління загальним розвитком промислового підприємства.

Отже, складність управління розвитком промислового підприємства полягає у відсутності єдиної комплексної системи методологічного інструментарію якісного та кількісного виміру ефективності управління суб'єктами промисловості. Ураховуючи ґрунтовні дослідження, варто відзначити різно-

Морфологія дефініції «управління розвитком підприємства» у сучасних наукових працях

Автор	Економічний зміст категорії
Н.В. Касьянова	Управління розвитком підприємства – це «процес підтримки або зміни еволюційного вектора розвитку на революційний для досягнення глобальної цілі існування промислового підприємства. Під час управління розвитком підприємства вирішуються два комплексні завдання, а саме: усунення диспропорцій за відхилень від запланованої поведінки системи та створення протиріч як джерела її подальшого розвитку» [9, с. 127–128].
Р.В. Фешур, В.Ю. Самуляк	Управління розвитком підприємства (керованим розвитком) – це «процес або підтримки підприємства у плановому розвитку, або штучної зміни еволюційного вектора розвитку для досягнення мета-цілі існування системи – формування адекватного умовам, що стохастично змінюються, рівня конкурентоспроможності і забезпечення тривалої присутності підприємства в економічному просторі національної або світової економіки» [14, с. 106].
О.В. Раєвнева	Управління розвитком підприємства – «процес усунення протиріч, що виникають на двох рівнях – між генетичною схильністю підприємства до розвитку й орієнтирами розвитку та між сформованою моделлю розвитку підприємства і стохастичними флуктуаціями зовнішнього або внутрішнього середовища, що або змінюють уявлення про образ майбутнього розвитку, або провокують несподівану зміну стадії чи фази циклу розвитку підприємства» [10, с. 213–216].
Н.С. Мариненко	Управління розвитком підприємств – це «цілеспрямований вплив керуючої системи на керовану за допомогою основних функцій менеджменту для забезпечення процесу переходу від поточного стану підприємства до кращого (бажаного) порівняно з попереднім станом відповідно до поставлених стратегічних завдань розвитку».
Г.О. Тарасова	Управління розвитком промислового підприємства – це «процес досягнення встановлених цілей розвитку на основі проведення аналізу, оцінки, контролю та координації ресурсів із максимально ефективним їх накопиченням та розподілом в умовах кризи (пошук можливостей для розвитку на перспективу), стабільності (підготовка до реалізації програм розвитку) та сприятливого стану зовнішнього середовища (реалізація програм розвитку)» [12, с. 50].
І.В. Філіпішин	«Управління розвитком підприємства реалізується у вигляді комплексу програм, що компенсують і коректують впливи в рамках виділеного бюджету для досягнення цілей, що забезпечують життєздатність, конкурентоздатність, стійкість та ефективність підприємства в довгостроковій перспективі» [15, с. 116].
О.Ю. Щеглова, О.І. Судакова, І.О. Каширнікова	Управління розвитком підприємства – «систематичний, планомірний і цілеспрямований вплив на працівників, ресурси підприємства з метою підвищення рівнів організованості й конкурентоспроможності промислового підприємства за допомогою необхідних і достатніх способів впливу» [20, с. 149].
Т. Бурмака	Управління розвитком підприємства – це «особлива взаємодія взаємозалежних інноваційних процесів та процесів функціонування, які реалізуються в межах виділених у складі промислового підприємства структурно-функціональної та виробничо-економічної підсистем, потребують спеціального механізму управління і призводять до підвищення рівнів організованості й конкурентоспроможності підприємства» [3, с. 166].

Джерело: узагальнено автором на основі [3; 9; 10; 12; 14; 15; 20]

манітність окреслених положень наукових підходів до розуміння економічної категорії. Науковий інтерес представляють дослідження низки вчених. Зокрема, В.С. Пономаренко та Н.В. Куркін виокремлюють процесний ситуаційний, інноваційний, функціональний, адаптивний та компетентний підходи. На переконання науковців, зазначені підходи враховують водночас наявність ресурсів, механізми їх залучення, визначають критерії ефективності оцінки наявних ресурсів та діапазони їх зміни під впливом середовища, в якому функціонує суб'єкт господарювання.

Н.В. Касьянова стверджує, що найбільш доцільним та ефективним для вирішення

проблем стратегічного управління розвитком підприємства є застосування сучасних концепцій менеджменту, що базуються на використанні процесного, системного, ситуаційного, цільового та синергетичного підходів [9, с. 127], при цьому автор недооцінює інші підходи, які, на нашу думку, мають значний практичний зміст для промислових підприємств, зокрема інноваційний, функціональний та комплексний підходи.

У праці Г.О. Тарасової проведено методологічний аналіз підходів до управління розвитком промислового підприємства: ситуаційний, функціональний, процесний, синергетичний, адаптивний, ресурсний,

інноваційний, системний, рефлексивний, маркетинговий, цільовий, стратегічний, нормативний, комплексний та еволюційний. Визначено їх сутність, напрями дії, переваги та обмеження у використанні [12, с. 67–84].

Із приводу класичних підходів до управління К.О. Іванчук стверджує, що у будь-якому разі вони містять елементи системності, що, на його переконання, дає змогу казати про можливість цілісного стратегічного управління розвитком із використанням системного підходу. Удосконалюючи концептуальні підходи, автор пропонує формування стратегічної платформи ефективного управління стійким економічним розвитком підприємства має спиратися на засади системного підходу, що дасть змогу враховувати послідовність стадій життєвого циклу підприємства під час вибору вектора та траєкторії розвитку й одержувати мультиплікативний ефект від розвитку окремих підсистем та інтегрованої системи управління розвитком підприємства [8, с. 90–91].

Серед вітчизняних науковців найбільш повно управління розвитком промислового підприємства представлено в роботах Н.В. Касьянова, Г.О. Тарасової, О.В. Раєвнєвої, І.В. Чанкіної, Н.В. Ващенко, І.В. Філіпшин та ін.

Заслугове на увагу думка Н.В. Касьянова, що «під управлінням розвитком підприємства слід розуміти процес підтримки або зміни еволюційного вектора розвитку на революційний для досягнення глобальної цілі існування промислового підприємства. Під час управління розвитком підприємства вирішуються два комплексні завдання, а саме: усунення диспропорцій за відхилень від запланованої поведінки системи та створення протиріч як джерела її подальшого розвитку» [9, с. 128]. Авторська концепція представлена на основі кумулятивного підходу, що полягає у біфуркаційному характері розвитку економічної системи. В основі кумулятивного підходу до управління економічними системами лежать два фундаментальні принципи природознавства: принцип інваріантності та принцип розширення-стиснення фазового простору [9, с. 363].

Ураховуючи глибину вкладеного змісту у поняття «розвиток» та «управління», Г.О. Тарасова виділяє їхні основні властивості, характеристики, переваги та обмеження у використанні існуючих визначень у наукових роботах. Автором встановлено основні особливості управління розвитком промислових підприємств за різними станами зовнішнього середовища, що в сукупності з результатами дослідження теоретичної сутності понять «управління» та «розвиток». На підставі ґрунтовних досліджень запропоновано концепцію управління розвитком промислового підприємства в умовах економічної нестабільності на базі комбінаторного та антисипативного підходів, яка складається з ієрархічно послідовних рівнів створення комплексу методів та підходів реалізації функцій управління за слабкими сигналами: моніторингу, оцінки, аналізу та планування [12, с. 47–50].

У роботі О.В. Раєвнєвої, І.В. Чанкіної [10] під концептуальною моделлю розуміється абстрактна модель, яка визначає структуру модельованої системи, властивості її елементів і причинно-наслідкові зв'язки, властиві системі та істотні для досягнення мети моделювання. Враховуючі наведені гіпотези та використовуючи обґрунтований комплекс економіко-математичних методів, авторами розроблено концептуальну модель, метою якої є формування системи адаптивних управлінських рішень з управління розвитком промислового підприємства з урахуванням трансформаційних ефектів національної економіки. Реалізація концептуальної моделі дає змогу сформувати такий сценарій управлінських рішень, що дасть змогу адекватно реагувати на трансформаційні ефекти національної економіки, використовуючи потенціальні та загальні можливості підприємства [10, с. 90–91, 97].

Н.В. Ващенко представлено обґрунтування концепції управління розвитком підприємства на основі системного підходу, де основний акцент зроблено на мотивування персоналу до інноваційної діяльності, підвищення інноваційної активності для досягнення головної тактичної мети, що стоїть на першому місці, для забезпечення безпе-

першого розвитку – формування та реалізації потенціалу підприємства. Автором надається власне бачення концепції управління персоналом: «Концепція управління персоналом є системою поглядів, які включають способи, методи й принципи підвищення інноваційної активності кожного працівника на підприємстві шляхом його мотивування до підвищення продуктивності, формування та реалізації потенціалу підприємства, отримання підприємством прибутку та забезпечення його безперервного розвитку як стратегічної мети» [5, с. 99–100].

І.В. Філіпішин [15; 16] визначає методологічні концептуальні напрями управління змінами і розвитком промислових підприємств, що постійно змінюються. Ядром концепції управління розвитком підприємства вибрано цілепокладання, що разом з обробкою інформації про динаміку рівня його розвитку й ефективності функціонування, вимог, змін і тенденцій у діловому оточенні формує динамічний комплекс пріоритетних і погоджених між собою цілей на всіх рівнях управління підприємством. Імперативом для управління розвитком підприємства є запобігання накопиченню негативних відхилень, підвищення конкурентоздатності та вартості підприємства [16, с. 116]. Автор зазначає, що на сучасному етапі розвитку економічної науки варто виділити такі напрями: загальне управління якістю, безперервне поліпшення (KAIZEN), антикризове управління, модель розвитку функціональних можливостей, реінжиніринг бізнес-процесів, причинно-наслідкова модель організаційної діяльності і змін, збалансована система показників ефективності, організаційне навчання, ціннісно-орієнтоване управління, процесний підхід [15, с. 42]. Утім, на наше переконання, недоцільно ототожнювати наукові підходи з моделями управління розвитком підприємства.

Н. Мариненко у своїй праці відзначає існування класичних підходів та цілісних концепцій, які відрізняються від перших технічним аспектом організації та управління, механізмами практичної реалізації. Серед класичних підходів до управління розвитком промислових підприємств автор традиційно виділяє: системний, програмно-цільовий,

ситуаційний, функціональний. До цілісних концепцій належать управління людськими ресурсами (Human Resources Management – HRM), управління з урахуванням фактору часу (Time Based Management – TBM), стратегічного, логістичного і маркетингового управління, концепції «вчасно» (Just in Time, JIT), бюджетування, концепції АМТ/НТ/ FMS (Advanced Manufacturing Technology, High Technology, Flexible Manufacturing Systems), інформатизації управління, управління процесами, концепції віртуальних, мережевих організацій та ін.

Що стосується практичного застосування перелічених підходів, то дуже часто авторами не підтримується конкретний методологічний підхід, пропонується використовувати комплексний чи інтегральний науковий підхід, що поєднує найбільш практичну й актуальну в конкретний момент часу методологію управління розвитком. Зокрема, комплектація різних методологічних підходів і визначає базові положення існуючих концепцій та концептуальних підходів, моделей у сфері управління розвитком промислового підприємства. Зазвичай «концептуальні моделі розвитку підприємств відображають виявлені закономірності й уявлення про них у вигляді когнітивних схем, які описують логічні зв'язки між різними факторами, що впливають на бізнес-процеси» [16, с. 41].

В.А. Харченко слушно зазначає, що проблема формування і підтримки системи управління розвитком підприємства набуває особливого значення і вимагає скорішого вирішення в умовах невизначеності та нестабільності зовнішнього оточення, а також у ситуації непередбачуваності змін у посткризовому середовищі. Тому найбільш оптимальним, на переконання автора, є застосування вітчизняними підприємствами комплексного та всебічного підходу до управління фінансово-економічною і виробничо-господарською діяльністю, що дасть змогу системно розв'язувати проблеми, реалізовувати цілі управління підприємством для забезпечення пріоритетів розвитку, для зростання масштабів діяльності, для впровадження позитивних змін у процесі функціонування. Такий підхід до управління являє

собою систему управління, що сприяє розвитку діяльності, оскільки передбачає урахування впливу, взаємодії, залежності, підпорядкованості, першочерговості виконання різних процесів на підприємстві за сферами діяльності у розрізі важливих управлінських аспектів функціонування.

Під час визначення методичного підходу до розвитку економічної системи (у т. ч. управління розвитком підприємства), на думку колективу авторів під керівництвом О.С. Федоніна, повинні бути враховані основні закони розвитку системи (табл. 2): синергії, усталеності, розвитку, інформованості (впорядкованості), єдності аналізу та синтезу, композиції та пропорційності. Доповнює наукове твердження Н.В. Касьянова: «У процесі управління розвитком підприємства як складної економічної системи необхідно використовувати цілу низку законів, на яких базуються різноманітні методологічні підходи до формування стратегії розвитку. Під методологічним підходом автор розуміє єдиний, цілісний напрям використання логіки, принципів і методів» [9, с. 114–119].

Синтезуючи наукові доробки, можна стверджувати, що для дослідження ефективного управління розвитком підприємства у межах економічної теорії сформовано низку методологічних підходів. Однак, на наше переконання, найбільш значущими для ефективного управління розвитком промислового підприємства у нестійких умовах є

системний, стратегічний, процесний, комплексний та інноваційний підходи. Саме ці методологічні підходи виступають основою для формування раціональних та практичних моделей у сучасному управлінні розвитком промислових підприємств, які націлені на досягнення як поточних цілей, так і стратегічної мети розвитку підприємства. Ґрунтовні дослідження сприяли узагальненню запропонованих методологічних підходів, представлених вітчизняними науковцями, їх переваг та недоліків в управлінні розвитком промислового підприємства, що визначають засади наукового дослідження (табл. 3).

Інші ж підходи, що досліджувалися науковцями, є обмеженими у використанні як самостійні підходи до управління розвитком промислового підприємства. Із цього приводу варто погодитися з думкою науковців [9; 12], які чітко визначили недоліки цих підходів. Так, функціональний підхід спрямований лише на окремі функції і не враховує їхнього впливу на поточні та стратегічні результати [12]; цільовий підхід потребує чіткого визначення цілей розвитку, інструментарію та шляхів їх досягнення; ситуаційний підхід має характер короткострокової реакції; ресурсний підхід не враховує впливу зовнішнього середовища на розвиток підприємства; маркетинговий підхід не приділяє достатньо уваги внутрішнім аспектам розвитку підприємства [9]; за нормативного підходу неможливо чітко встановити нормативи на різні види діяльності промислового підприємства [12];

Таблиця 2

Закони функціонування та розвитку економічної системи

Назва	Зміст
Закон синергії	Будь-яка складна динамічна система прагне отримати максимальний ефект за рахунок своєї цілісності; прагне максимально використовувати можливості кооперації для досягнення ефектів
Закон усталеності (самозбереження)	Кожна динамічна система протистоїть внутрішнім і зовнішнім руйнуючим діям, прагнучи зберегти себе (вижити), і використовує для досягнення цього весь свій потенціал
Закон розвитку	Кожна система в процесі свого розвитку прагне оптимальної самореалізації як цілого, так і складових своїх елементів на основі їх активності та динамічної рівноваги
Закон інформованості – впорядкованості	Чим більше інформації є в розпорядженні системи про внутрішнє і зовнішнє середовище, тим ефективніше її прагнення до впорядкованості та самоорганізації
Закон єдності аналізу та синтезу	Кожна система прагне налаштуватися на найбільш економічний режим функціонування в результаті постійної зміни своєї структури або функцій за рахунок постійного циклічного процесу аналізу-синтезу (дедукції-індукції)
Закон композиції та пропорційності (гармонії)	Кожна система прагне оптимального взаємного розташування частин та оптимального кількісного співвідношення між ними

Методологічні підходи до управління розвитком промислового підприємства

Методологічні підходи	
Переваги	Недоліки
СИСТЕМНИЙ ПІДХІД	
передбачає дослідження об'єкта як системи Прихильники: А.В. Ігнатієва, М.М. Максимцов, Н.В. Ващенко, Н.М. Бондар, К.О. Іванчук	
ставить основним завданням не тільки реальність, а й можливості, ситуації вибору, точки біфуркації процесу розвитку систем; кожне економічне явище розглядається й оцінюється у взаємодії з іншими елементами об'єкта і процесу	недоцільно застосовувати в системах, де ефект управляючої дії однозначно і лінійно залежить від величини докладених зусиль
ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД	
розглядає управління розвитком підприємства у вигляді серії послідовних, безперервних, взаємозалежних дій, спрямованих на досягнення цілей підприємства. Прихильники: В.Т. Денисов, О.В. Грищенко, І.В. Амеліна, Н. Дятлов	
може бути представлений як взаємозв'язок між функціями підприємства, що об'єднує процеси і керівництво персоналом як особливим видом управлінської діяльності	акцентує увагу не на кінцевому результаті функціонування системи, а на процесах із перетворення входу у вихід і взаємозв'язках загальних функцій управління за стадіями життєвого циклу об'єкта; спрямований радше на підтримання роботи підприємства, а не на його розвиток
КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД	
має на меті одночасне розроблення багатьох аспектів управлінської діяльності (технічних, екологічних, економічних, організаційних, психологічних тощо) в їх взаємозв'язку Прихильники: Т.Л. Бартон, В.А. Харченко, О.В. Раєвнева, І.В. Чанкіна	
усебічний аналіз усіх сфер діяльності підприємств	використання занадто великого обсягу інформації та дослідження чинників, які мають мінімальний вплив на розвиток підприємств
ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД	
передбачає управління розвитком промислового підприємства на основі активізації інноваційної діяльності, аналізу та впровадження інноваційних досягнень у всіх сферах господарської діяльності організації Прихильники: В.М. Гриньова, Н.В. Ващенко, М.І. Виклюк, Н.С. Прокопенко, Т. Бурмака	
аналіз та впровадження інноваційних досягнень у всіх сферах господарської діяльності підприємств	увагу зосереджено лише на інноваційному розвитку
СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД	
полягає у забезпеченні відповідності між вимогами ринку та діяльністю організації у довгостроковій перспективі Прихильники: М. Портер, І.В. Філіпішин, Н.С. Мариненко	
орієнтація на довгострокову перспективу в умовах зовнішнього середовища, що змінюється, тобто на розвиток підприємств	не гарантує досягнення встановлених цілей, велика частка суб'єктивізму під час вибору стратегії

Джерело: адаптовано на основі [9, с. 119–121; 12, с. 78–87]

рефлексивний підхід хоча й є відносно новим у теорії управління та має широке розповсюдження в «економіці знань» як певний вид маніпуляції людьми чи об'єднаннями людей, однак ще недостатньо адаптований до внутрішніх умов функціонування корпоративної культури промислових підприємств.

Висновки і пропозиції. Контент-аналіз наукових здобутків у царині управління розвитком підприємства та існуючих методологічних підходів сприяв формуванню авторського підходу до концептуальних засад ефективного управління розвитком промислового підприємства, що ґрунтується на виділенні тріади понять («управління»,

«розвиток», «ефективність»), якісні властивості котрих виступають теоретико-методологічним базисом ефективного управління розвитком промислового підприємства. Під дефініцією «ефективність управління розвитком промислового підприємства» слід розуміти процес якісної зміни в системі управління бізнес-процесами з метою досягнення глобальної стратегічної цілі існування промислового підприємства через покрокове виконання тактичних та поточних завдань, переходу з одного стану підприємства в інший, більш якісний, для забезпечення його життєздатності, конкурентності та стійкості в довгостроковій перспективі.

Проблема управління розвитком промислових підприємств в умовах «нової економіки» потребує подальшого дослідження в напрямі розроблення сучасної концепції розвитку промислового підприємства, формування методологічних основ та прикладних засад її застосування в процесі господарської діяльності. Зазначене виступатиме предметом подальших досліджень.

Література:

1. Бакунов О.О. Концептуальний підхід до управління інноваційним розвитком торговельного підприємства. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2012. № 1(5). Т. 2. С. 19–25.
2. Бакунов О.О., Сергєєва О.В. Управління економічною стійкістю торговельного підприємства: концептуальний підхід. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського*. 2009. № 3. С. 129–137.
3. Бурмака Т. Управління розвитком будівельних підприємств в умовах конкурентного середовища : дис. ... канд. ек. наук : 08.00.04. Харків, 2010. 215 с.
4. Бурьяк А. Управление развитием : монография. URL: <http://bouriac.narod.ru/DC.htm#2> (дата звернення: 16.07.2019).
5. Ващенко Н.В. Обґрунтування концепції управління розвитком підприємства. *Академічний огляд*. 2014. № 1(40). С. 94–102.
6. Економіка та організація інноваційної діяльності : підручник / І.О. Волков та ін. ; за ред. О.І. Волкова та М.П. Денисенко ; 3-тє вид. Київ : ЦУЛ, 2007. 662 с.
7. Голобородько А.Ю., Гулакова Н.В., Мохова А.В. Нові концепції управління розвитком торговельного підприємства. *Актуальные достижения европейской науки – 2010* : мат. научн.-практ. конф. Софія : Бял ГРАД БГ ООД, 2010. URL: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68122.doc.htm (дата звернення: 18.07.2019).
8. Іванчук К.О. Система управління стійким економічним розвитком підприємства. *Вісник ЖДТУ*. 2015. № 1(71). С. 89–96.
9. Касьянова Н.В. Управління розвитком підприємства на основі кумулятивного підходу: концепція, моделі та методи : монографія. Донецьк : Купріянов В.С., 2011. 374 с.
10. Расвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі : монографія. Харків, 2006. 496 с.
11. Соболев В.А. Концептуальная модель системы управления развитием розничной торговли. *Механізм регулювання економіки*. 2009. № 1. С. 112–120.
12. Тарасова Г.О. Управління розвитком промислових підприємств в умовах економічної нестабільності : дис. ... д.е.н.: спец.08.00.04«Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Тернопіль, 2019. 416 с.
13. Фещур Р.В., Шишковський С.В., Лис О.Р. Особливості управління розвитком промислових підприємств в умовах глобалізації. *Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні* : збірник тез за матеріалами VIII науково-технічної конференції науково-педагогічних працівників, м. Львів, 26-31 березня 2012 р. Львів, 2012. С. 87–88.
14. Фещур Р.В., Самуляк В.Ю. Управління розвитком машинобудівних підприємств. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2008. № 624. С. 100–109.
15. Філіпішин І.В. Концепція управління розвитком промислових підприємств. *Економіка*. 2012. № 1(115). С. 112–117.
16. Філіпішин І.В. Управління розвитком промислових підприємств: підходи та методологія. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Вип. 2(12). Т. 3. С. 39–44.
17. Хвостіна І.М. Механізм управління розвитком підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 1. С. 30–33.
18. Череп А.В., Стрілець С. М. Ефективність як економічна категорія. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1727> (дата звернення: 17.07.2019).
19. Шіковець К.О. Моделювання управління економічним розвитком підприємств (на прикладі легкої промисловості) : дис. ... канд. ек. наук : 08.06.01. Київ, 2006. 235 с.
20. Щеглова О.Ю., Судакова О.І., Каширнікова І.О. Управління розвитком та функціонуванням виробничо-економічної системи промислових підприємств у сучасних економічних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 19. Ч. 1. С. 146–150.

References:

1. Bakunov O.O. (2012). Kontseptualnyi pidkhdid do upravlinnia innovatsiinym rozvytkom torhovelnoho pidpriumstva [A conceptual approach to managing the innovative development of a trading company]. *Biuletin Mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnoho forumu*. vol. 1(5), no. 2, pp. 19–25.
2. Bakunov O.O., Serhieieva O.V. (2009). Upravlinnia ekonomichnoiu stiikistiu torhovelnoho pidpriumstva: kontseptualnyi pidkhdid [Managing Economic Stability of a Trading Enterprise: A Conceptual Approach]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu ekonomiky i torhivli im. Mykhaila Tuhan-Baranovskoho*. no. 3, pp. 129–137.
3. Burmaka T. (2010). Upravlinnia rozvytkom budivnykh pidpriumstv v umovakh konkurentnoho seredovyschcha [Managing the development of construction companies in a competitive environment]. (PhD Thesis). Kharkiv.
4. Buriak A. Upravlenye razvytyem: monohrafyia [Development management]. Available at: <http://bouriac.narod.ru/DC.htm#2> (accessed 16 July 2019).
5. Vashchenko N.V. (2014). Obruntuvannia kontseptsii upravlinnia rozvytkom pidpriumstva [Substantiation of the concept of enterprise development management]. *Akademichnyi ohliad*, vol. 1(40), pp. 94–102.
6. Volkov O.I. (2007). Ekonomika ta orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti [Economics and organization of innovative activity]. Kyiv: TsUL. (in Ukrainian)
7. Gholoborodjko A.Ju., Ghulakova N.V., Mokhova A.V. (2010). Novi kontseptsii upravlinnia rozvytkom torhovelnoho pidpriumstva [New concepts of trade enterprise development management]. *Mat. nauchn. prakt. konf. «Aktual'nye dostizheniya evropeyskoy nauki»*. Sofyia : «Bial HRAD BH» OOD. Available at: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68122.doc.htm (accessed 18 July 2019).
8. Ivanchuk K.O. (2015). Sistema upravlinnia stiikym ekonomichnym rozvytkom pidpriumstva [Management system of sustainable economic development of the enterprise]. *Visnyk ZhDTU*, no. 1 (71), pp. 89–96.
9. Kasianova N.V. (2011). Upravlinnia rozvytkom pidpriumstva na osnovi kumuliatyvnoho pidkhodu: kontseptsii, modeli ta metody [Enterprise development management based on a cumulative approach: concepts, models and methods]: monohr. Donetsk : SPD Kupriianov V.S.
10. Raievnieva O.V. (2006). Upravlinnia rozvytkom pidpriumstva: metodolohiia, mekhanizmy, modeli [Enterprise development management: methodology, mechanisms, models], Kharkiv.

11. Sobolev V.A. (2009). Kontseptualnaia model system upravleniia rozvytyem roznychnoi torhovly [A conceptual model of a retail development management system]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, vol. 1, pp. 112–120.
12. Tarasova H.O. (2019). Upravlinnia rozvytkom promyslovykh pidpriemstv v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti [Management of development of industrial enterprises in conditions of economic instability]. (PhD Thesis). Ternopil.
13. Feshchur R.V., Shyshkovskiy S.V., Lys O.R. (2012). Osoblyvosti upravlinnia rozvytkom promyslovykh pidpriemstv v umovakh hlobalizatsii [Features of industrial enterprise development management in the conditions of globalization]. *Problemy ta perspektyvy rozvytku ekonomiky i pidpriemnytstva ta kompiuternykh tekhnolohii v Ukraini : zbirnyk tez za materialamy VIII Naukovo-tekhnichnoi konferentsii naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv (Lviv, Ukraine, March 26-31, 2012)*. Natsionalnyi universytet "Lvivska politekhnik", Instytut pidpriemnytstva ta perspektyvnykh tekhnolohii. Lviv, pp. 87–88.
14. Feshchur R.V., Samuliak V.Iu. (2008). Upravlinnia rozvytkom mashynobudivnykh pidpriemstv [Development management of machine-building enterprises]. *Vydavnytstvo Lvivskoi Politekhnyky*, vol. 624, pp. 100–109.
15. Filipishyn I.V. (2012). Kontseptsii upravlinnia rozvytkom promyslovykh pidpriemstv [Industrial enterprise development management concept]. *Ekonomika*, vol. 1(115), pp. 112–117.
16. Filipishyn I.V. (2015). Upravlinnia rozvytkom promyslovykh pidpriemstv: pidkhody ta metodolohiia [Industrial Development Management: Approaches and Methodology]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, vol. 2(12), no. 3, pp. 39–44.
17. Khvostina I.M. (2015). Mekhanizm upravlinnia rozvytkom pidpriemstva [The mechanism of enterprise development management]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 30–33.
18. Cherep A.V., Strilets Ye.M. (2013). Efektyvnist yak ekonomichna katehoriia [Efficiency as an economic category]. *Efektivna ekonomika*, no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1727> (accessed 17 July 2019).
19. Shikovets K.O. (2006). Modeliuвання upravlinnia ekonomichnym rozvytkom pidpriemstv (na prykladi lehkoï promyslovosti) [Simulation of enterprise economic development management (for example, light industry)]. (PhD Thesis). Kyiv.
20. Shchekhlova O.Iu., Sudakova O.I., Kashymnikova I.O. (2018). Upravlinnia rozvytkom ta funktsionuванняm vyrobnycho-ekonomichnoi systemy promyslovykh pidpriemstv u suchasnykh ekonomichnykh umovakh [Management of development and functioning of industrial-economic system of industrial enterprises in modern economic conditions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 19, no. 1, pp. 146–150.

Аннотация. В статье исследовано понятие «управление». Определен концептуальный базис эффективного управления развитием промышленного предприятия. Исследование концептуальных основ эффективного управления развитием промышленного предприятия начато с теоретического базиса ключевых общенаучных категорий, продуцирующих философскую базу исследований. Указаны составляющие понятия, которые являются критериальной базой экономического содержания дефиниции «эффективность управления развитием предприятия». Эффективное управление развитием промышленного предприятия в современных условиях хозяйствования определяется группой факторов внешнего и внутреннего влияния и критериев их оценки. Выделены признаки, определяющие уровень эффективного развития промышленного предприятия. Исследована дефиниция «управление развитием предприятия» в современных научных трудах. Обобщены методологические подходы к управлению развитием промышленного предприятия.

Ключевые слова: управление, концепция, управление развитием, экономическая система, управление развитием промышленного предприятия.

Summary. The article explores the notion of control. The conceptual basis for effective management of industrial enterprise development is defined. The study of the conceptual foundations of the effective management of industrial enterprise development began from the theoretical bases of the key general scientific categories that produce the philosophical base of research. The components of the concept, which is the criterion base of the economic content of the definition of «efficiency of managing the development of the enterprise», are stated. Effective management of industrial enterprise development in modern economic conditions is determined by a group of factors of external and internal influence and criteria for their evaluation. The features that determine the level of effective development of an industrial enterprise are highlighted. Criteria for assessing the effectiveness of industrial development management are indicators that certify the effectiveness of management in the following areas: financial, labor, industrial, technological, organizational, innovative, marketing. The definition of "enterprise development management" in modern scientific works is investigated. The complexity of industrial development management lies in the absence of a single comprehensive system of methodological tools for qualitative and quantitative measurement of the efficiency of management of industrial entities. Systematic, strategic, process, complex and innovative approaches should be given the most importance for effective management of industrial enterprise development in unstable conditions. It is these methodological approaches that form the basis for the formation of rational and practical models in the modern management of the development of industrial enterprises, which are aimed at achieving both current goals and strategic goal of enterprise development. The thorough research contributed to the generalization of the proposed methodological approaches presented by domestic scientists, their advantages and disadvantages in managing the development of an industrial enterprise, which determine the principles of scientific research.

Keywords: management, concept, development management, economic system, industrial enterprise development management.